

વ્યાકરણ.

ગુજરાતી વ્યાકરણ કરતી વખતે ધ્યાનમાં
રાખવા જોગ નિયમો.

તેની સાથે પદચ્છેદના થોડા નમુના.

ગુજરાતી ત્રીજા તથા ચોથા ધોરણ માટે.

૨૨ ના ૨

ડૉ. ખ. ધાભર,

મુંબઈ કોટની સરકારી ગુજરાતી સ્કૂલ
(નં ૧૯૧) ના હેડ માસ્ટર.

મુંબઈ :

રાયન પ્રીટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

૧૯૮૫.

કિંમત આના બે.

વ્યાકરણ.

૨૫૦૧

ગુજરાતી વ્યાકરણ કરતી વખતે ધ્યાનમાં
રાખવા જોગ નિયમો.

તેની સાથે પદચ્છેદના થોડા નમૂના.

ગુજરાતી ત્રીજી તથા ચોથા ધોરણ માટે.

૨૨ ના ૨

હો. ખ. ધાલર.

મુંબઈ કોટની સરકારી ગુજરાતી સ્કૂલ
(નં. ૧લા) ના હેડ માસ્ટર.

મુંબઈ:
રૂપન પ્રોટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

૧૮/૫.

કિંમત આના જે.

પ્રસ્તાવના.

નિશાળોમાં શીખાતી બધી બાળકોમાં પદચ્છેદ છોકરાઓને લેખકે કઠણ લાગે છે. પણ જો શિક્ષક, પદચ્છેદ કરવામાં જે જે બાળક ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે જો પેઢીમાં છોકરાઓના મન ઉપર કસાવે તો પછી દરેક શબ્દનું પદચ્છેદ કંઈ પણ શુભવણ વગર કર્યા જશે.

ડાહ્યા છોકરાએ કામ કર્યું. હવે જ્યારે કોઈ છોકરો એ બોલોનું પદચ્છેદ કરે તે વખતે તેને આવી ચિત્તે સ્વાલ પૂછવા: ડાહ્યા નિરોપણ શા માટે? નર જાતિ કેમ થઈ? કર્યું ત્રીજે પુરુષ શા માટે? કર્મણિ પ્રયોગ કેમ થયો? એનો કર્તારિ પ્રયોગ ખનાવ? આ પ્રમાણે સ્વાલ પૂછ્યાથી છોકરાઓના મનમાં વ્યાકરણના નિયમો હંમેશાં તાજ રહેશે.

આ વ્યાકરણ માટે ટેલર સાહેબના, હોપ સાહેબના, રા. રા. હરગોવીંદ તથા લાલચંકરના અને રાવસાહેબ મહિપતરામના વ્યાકરણોની મેં ઘણી મદદ લીધી છે.

હો. ખ. ધાભર.

શુદ્ધિ પત્ર.

પાનું. લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨ ૭	થતો	થતા.
૨ ૧૫	મ	મ .
૩ ૬	વ્યજન	વ્યંજન
૫ ૧૭	એશિઅ	એશિઆ
૧૦ ૧	સવનામ	સર્વનામ
૧૦ ૨	સવનામ	સર્વનામ
૧૧ ૨	અપણુ	આપણુ
૧૫ ૮	ડાહો	છોકરી
૧૫ ૬	પાંચ	છોકરા
૧૬ ૨	જનનિમાં	જાતિમાં
૧૬ ૧૦	ખને	ખાંને
૧૬ ૧૬	મેરકભેંદ	મેરકભેદ
૨૩ ૧૫	કર્તૃકવાચ	કર્તૃવાચક
૨૪ ૧૧	”	”
૨૫ ૧૨	વિશંપ ચિત્ત	વિશેષધિત્વ
૩૧	ભિવખ્ય	ભવિખ્ય
૩૫ ૧૧	શખ્ઠને	તે શખ્ઠને
૩૭ ૧૫	કચના	કછના
૪૨ ૪	સપૂણુ	સાંપૂર્ણ

પાત્રું. બીડી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૪૨ ૧૬	ખલ્લવચન	ખલ્લવચન.
૪૩ ૨૦	સકર્મક	અકર્મક
૪૩ ૨૧	હરીઆને	તે
૪૩ ૨૧	તે કર્મ	૦
૪૩ ૨૨	કર્મજિ	કર્તારિ
૪૪ ૨૧	ખીજ ને અર્થ યોથીયું	ખીજયું
૪૫ ૨	ત્રીજો	પેકુચો.
૪૫ ૬	ક્રિયા વિરોધાજી	વિરોધાજી
૪૫ ૨૧	ઉભા રંડ	ઉભા
૪૬ ૧૦	નાન્યાર	નારી
૪૮ ૧૦	નાન્યર	નાન્યાર
૪૯ ૫	સકર્મક	અકર્મક
૪૫ ૬	અવિન્ય ભૂત	ભૂ.
૪૫ ૬	મોશરનું	માડ
૪૫ ૭	પાર કર્મ	૦
૪૫ ૭	કર્મજિ	કર્તારિ
૪૫ ૧૩	તોડાન	તોડાન મરતું
૫૧ ૧૦	યાનાર	તે
૫૨ ૭	સકર્મક	અકર્મક
૫૨ ૮	માર	લાડ
૫૨ ૮	લા ' કર્મ	૦
૦ ૮	કર્મજિ	કર્તારિ

सांकेतिक.

आगत.	कलम.	आगत.	कलम.
पा	१	पत्यय.....	४७
माकरण.....	२	द्विपसर्ग	४७
क्षर.....	४	सर्वनाम.....	५२-७५
पुष्ट	५	विशेषांश	७६-८६
इय	६	क्रियापद	८६-१००
अक्षर विचार	७	भेद.....	१०१-१०६
मापद्विवार	८	अर्थ.....	१०७-१११
इय विचार.....	९	क्रियानाय	११२
वर.....	१२-१४	काण	११३-११८
वर्णन	१३-१५	कृतं त	१२६-१३७
क्षरेना स्थान.....	१६	संख्याकारक क्रियापद	१३८
राश्री.....	१७	नयी	१३९
मनुस्वार.....	१८	संयुक्त क्रियापद	१४०
विभक्ति	१८	प्रयोग.....	१४१-१५२
मनुनासिक	१९	क्रियापद नीज पुष्पभा.....	१५३
संधि	२०	क्रियापदना इषाज्यान	१५४
स्वर संधि	२०	छ धातुना इष	१५५
व्यञ्जन संधि	२०	छो धातुना इषाज्यान	१५७
लेशाक्षर	२१	लष धातुना इषाज्यान.....	१५८
भाषाना मध्य वर्ग.....	२२-२७	आव धातुना इषाज्यान... ..	१५९
विशेष नाम	२९	अव्यय.....	१६०-१७२
सामान्य नाम	३०	पीठ समवाय	१७३-१८६
आव वाचक नाम	३१	विशम निना.....	१८७-१८८
व्यति	३३-३८	पदच्छेदकरवाना नियमा. ४२ धातुं.	
वचन	४०-४६	पदच्छेद.....	४४ धातु.
विलङ्घित	४७-५१		

ગુજરાતી વ્યાકરણ.

૧. ભાષા: જે સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર વડે માણસો પોતાનો મનોભાવ એક બીજાને જણાવે છે તેને ભાષા કહે છે.
૨. વ્યાકરણ: ભાષા કેવી રીતે શુદ્ધ બોલવી તથા લખવી તેના નિયમોને વ્યાકરણ કહે છે.
૩. ગુજરાતી ભાષાના વ્યાકરણના ત્રણ ભાગ છે, : અક્ષર-વિચાર, શબ્દ વિચાર અને વાક્ય વિચાર.
૪. આપણા મુખે કરીને જે જૂદા જૂદા અને ટુંકા ટુંકા ઉચ્ચાર થાય છે તે ઉચ્ચારોને અક્ષર કહે છે.
૫. એક અથવા વધારે અક્ષર સાથે આવ્યાથી કાંઈ પણ અર્થ ઉત્પન્ન થાય તેને શબ્દ કહે છે.
૬. એક અથવા વધારે શબ્દ મળ્યાથી પૂરો અર્થ ઉત્પન્ન થાય તેને વાક્ય કહે છે.
૭. ભાષામાં અક્ષર કેટલા છે તેઓ કેવી રીતે લખાય છે અને તેઓ કયાં કયાં સ્થાનથી બોલાય છે તે અક્ષર વિચાર શીખવે છે.
૮. શબ્દના વર્ગો, અને તેઓના જૂદાં જૂદાં રૂપો કેમ થાય છે તે શબ્દ વિચાર શીખવે છે.
૯. શી રીતે શબ્દ રચના કરી વાક્ય બનાવવું તે વાક્ય-વિચાર શીખવે છે.

૧૧. મુખાસરના જે પ્રકાર છે: સ્વર અને વ્યંજન.

૧૩. ધ્યંજનઃ જે અક્ષરોના ઉચ્ચાર સ્વરોની મહાયતા વિના થતા નથી તેને ધ્યંજન કહે છે.

૧૪. નીચેના અક્ષરો સ્વર છે :—અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, ૠ, એ, ઐ, ઓ, ઔ, અં, આં. અ, ઇ, ઉ, હ્રસ્વર છે; અને બાકીના દીર્ઘ છે.

૧૫. નીચલા અક્ષરો વ્યંજન છે:—ક, ખ, ગ, ઘ. ૩, ૪, ૫, જ, ઝ, ઞ, ટ, ઠ, ડ, ઢ, ત, થ, દ, ધ, ન, પ, ફ, બ, ભ, મ, ય, ર, લ, વ, શ. ૫, સ, હ. ૭.

કા અને જા મૂળાસરેમાં ગણેલા છે, પણ અર્ધ જોતાં તેઓ જાણદાર છે. કુ અને ધ મળી કુ થાય છે; અને જા ને ગ મળીને ઝ થાય છે.

१६. अक्षरानां नीचे प्रमाणे स्थान आय १६.

કુટુંબી .....ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ, છ, જ, ઝા, ઝા.

તાલુકાના.....અ, ઇ, ઈ, ઉ, ઝ, જ, ચ, છ, ઘ.

મૂલદીપ્તિયાની ..... ૮, ૬, ૩, ૬, ૧૫, ૨, ૧, ૫, ૫, ૫.

કંઠસ્થાની.....ત, થ, દ, ધ, ન, લ, સ .

ઓઠસ્થાની .....પં, ફ, બ, ભ, મ, ઉ, ઊ.

કંઠતાલવ્યસ્થાની.....એ, ઐ.

કંઠોષ્ઠસ્થાની .....ઓ, ઔ.

દંતોષ્ઠસ્થાની.....વ.

૧૭. સ્વરો જ્યારે વ્યંજન સાથે લખાય છે ત્યારે નીચે પ્રમાણે તેમના આકાર થાય છે:—

અની નીશાની નથી.....	કૂ + અ = ક.
૧ કાનો	કૂ + આ = કા.
૨ બહુસ્વ અજણુ.....	કૂ + ઇ = કિ.
૩ દીર્ઘ અજણુ	કૂ + ઇ = કી.
૪ હરરવ વરહું.	કૂ + ઉ = કુ.
૫ દીર્ઘ વરહું.	કૂ + ઊ = કૂ.
૬ ઋકાર	કૂ + ઋ = કૃ.
૭ એક માત્ર	ક + એ = કે.
૮ બે માત્ર	ક + ઐ = કૈ.
૯ માત્ર કાનો.....	ક + ઔ = કૌ.
૧૦ બે માત્ર કાનો	ક + ઔ = કૌ.
• અનુસ્વાર	કં.

આવી રીતે વ્યંજનો જોડાયલા હોય તો તેને બારાખડી કહે છે.

૧૮. અક્ષરની ઉપર જે (ં) મીઠું તે અનુસ્વાર; અક્ષરની જમણે હાથે જે બે મીઠાં તે વિસર્ગ કહેવાય છે. (કુ:ખ)

૧૯. ડ, ઝ, જી, ન, મ, અનુનાસિક છે, કારણ કે તેમનો ઉચ્ચાર નાક વાટે થાય છે.

૨૦. જે કે વધારે અક્ષરો સાથે મળે તો તેને સંધિ કહે છે. સ્વર ને સ્વર સાથે મળે તો સ્વરસંધિ ; અને વ્યંજનને વ્યંજન સાથે મળે તો વ્યંજનસંધિ થાય છે.

૨૧. જ્યારે જે અથવા વધારે વ્યંજન સાથે આવે અને તે વ્યંજનની વચ્ચે કોઈ સ્વર ન હોય ત્યારે જોડાઅક્ષર થાય છે. જેમ કે અને કે ક્ક, ક અને ત કત, ક અને ર ક, ત અને ત તત, ત અને ન તન, ત અને થ તથ, ત અને ર ત, સ અને ત સત, સ ત અને ર સ્ત. હ અને ય હ્ય, ઠ અને ઠ ઠ, ષ અને ટ ષટ, ર અને મ મ.

શબ્દવિચાર.

૨૨. ગુજરાતી ભાષાના શબ્દોના મુખ્ય પાંચ વર્ગ છે: નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, ક્રિયાપદ અને અવ્યય.

૨૩. નામ: જે શબ્દથી પ્રાણી, વસ્તુ ગુણ વગેરે ઓળખાય તે શબ્દને નામ કહે છે. જેમ માણસ, ઘોડો, ચોપડી, ઘર, સુરત, વનરાજ, રતાશ, મોટાઇ વગેરે.

૨૪. સર્વનામ: જે શબ્દ નામને ખદલે મૂકવામાં આવે છે તેને સર્વનામ કહે છે. જેમ તેણે પૈસા આપ્યા; હું આવું છું; તું પાઠ વાંચે છે; આ દાખલામાં તેણે, હું, તું, સર્વનામ છે.

૨૫ વિશેષણ: જે શબ્દ નામનો શુણ્ણ અતલાવે તે શબ્દને વિશેષણ કહે છે; જેમ મોટો છેકરો; બે માણસ; હુશીઆર છેકરી.

૨૬. ક્રિયાપદ: કોઈ પ્રાણી અથવા ચીજ શું કરે છે, અથવા કેવી સ્થિતિમાં છે તે જણાવનાર શબ્દને ક્રિયાપદ કહે છે; જેમ રાત્રી બેઠો છે; છેકરી વાંચે છે; ગાયે પ્રાણી પીધું; હું કાલે ગામ જઈશ,

૨૭. અવ્યય: જે શબ્દના રૂપમાં કાંઈ ફેરફાર થતો નથી (એટલે જે શબ્દને ભૂતિ વિભક્તિ અથવા વચન લાગતું નથી, તેને અવ્યય કહે છે; જેમ, અથવા, પણ, ને, અને સારું, માટે, ક્યાં, જ્યાં, કેમ, ના, નહીં, રે, ઓહો, અરે, પછી, આગળ.

૨૮. નામ વાળુ જાતના છે: વિશેષનામ, સામાન્યનામ અને ભાવવાચકનામ.

૨૯. વિશેષનામ: ચોકસ જગ્યા અથવા ચોકસ માણસને જે નામ આપેલું હોય તેને વિશેષનામ કહે છે. વિશેષનામમાં માણસના, ખંડ, શહેર, દેશ, ગામ, પાહાડ, નદી, તાપુના નામ (નકશામાં જે નામો આવેલાં હોય તે) અને કોઈ ચીજના અથવા પ્રાણીના ખાસ નામ આવે છે; જેમ નરૌતમ, કાનસજી, એશિઅ અમદાવાદ, ગીરનાર, તાપી, કોહીનુંર.

૩૦ સામાન્યનામ: એક વર્ગની કોઈ પણ ચીજને જે નામ લાગે તે સામાન્યનામ છે; જેમ, શહેર, બ્રાહ્મણ, માણસ, હીરો, વડ, ઘોડો, ફળ, ગગન વગેરે. (જે નામને હાથ લગાડી શકીએ અથવા જોઈ શકીએ તેને સામાન્યનામ કહે છે.).

૩૧. ભાવવાચક: શુણના જે નામો અથવા જે નામો આપણું જોઈ શકતા નથી અથવા હાથ લગાડી શકતા નથી તે ભાવવાચકનામ છે; જેમ મીઠાશ, મોટાઈ, રતાશ, શુરાતન, વિદ્યા, મદદ, માર, ખપ વગેરે.

૩૨. નામને જાતિ વિભક્તિ અને વચન લાગે છે.

જાતિ

૩૩. જાતિ ત્રણ છે: નરજાતિ, નારીજાતિ, અને નાન્ય-તરજાતિ.

૩૪. નરજાતિ: જે નામ નરની જેઠે ખોલાય, અથવા જેને કેવો કે કેવા લાગે છે તે નરજાતિ છે. જેમ છોકરો, પાઠ, વાધ, કૂવો, છુકમ, ધર્મ, રાજ, લાડ, ખડીઓ, ખો, ગડગડટ, સોમ, માગશર, હિમાળય, માદા, માળી.

૩૫. નારીજાતિ: જે શુદ્ધ નારી અથવા સ્ત્રીની માફક ખોલાય અથવા જેને કેવી લાગે તે નારીજાતિ છે. જેમ વાડી, કેરી, ચોપડી, વીજળી, શીખામણ, જી, વાત, ગંગા, ગાય, લેખણ, માયા, જળો, સાંજ, તાપી, પૃથ્વી, પ્રજા, સત્યતા, ગડખડ.

૩૬. નાન્યતરજાતિ: જે શુદ્ધ નર અથવા નારીજાતિનો ન હોય અથવા જેને કેવું કે કેવાં લાગે તે નાન્યતરજાતિ છે. જેમ જંગલ, મેદાન, જનાવર, છોકરું, છાપરું, ડહાપણ, લીંછુ, પશુ, અમદાવાદ, ધી, મરી, મહો.

૩૭. ઘણું કરીને જે નામને છેડે ઓ હોય તે નરજ્ઞતિ, જેને છેડે ઘા હોય તે નારીજ્ઞતિ, અને જેને છેડે હા લાગે તે નાન્યતરજ્ઞતિ છે.

૩૮. સામાન્યજ્ઞતિ: જે શબ્દની જ્ઞતિ નર, નારી, કે નાન્યતર નહીં માલમ પડે તો તેની સામાન્યજ્ઞતિ કરવી; જેમ હું તને રૂપીઓ આપું છું, કોઈ આવે છે; આ દાખલામાં હું, તને, કોઈ સામાન્યજ્ઞતિમાં છે.

વચન

૩૯. વચન બે છે: એકવચન અને બહુવચન.

૪૦ એકવચન: જે શબ્દમાં એકપણનો અર્થ હોય અથવા એકજ ચીજ બતાવે તે એક વચન છે. જેમ, છોકરો, ચોપડી, ઘડીઆળ.

૪૧. બહુવચન: જે શબ્દમાં એક કરતાં વધારે ચીજનો અર્થ આવે છે, અથવા જે શબ્દ એક કરતાં વધારે ચીજ દેખાડે છે તે બહુ વચન છે; જેમ છોકરાઓ, ચોપડીઓ, ઘડીઆળો.

૪૨. નરજ્ઞતિના જે નામને છેડે ઓ કે યો આવે છે તો ઓ અને યો બહુવચનમાં આ કે યો થાય છે; જેમ છોકરો-છોકરા કે છોકરાઓ, ઘોડો-ઘોડા કે ઘોડાઓ, બળદિયો-બળદિયા.

૪૩. નાન્યતરજ્ઞતિના નામને છેડે ઉ આવેલો હોય તો તેનું બહુવચન આં થી થાય છે. જેમ ઠાંડું ઠાંડાં, છોકરું છોકરાં, કુતરું કુતરાં.

૪૪. જે નામને છેડે ઇ આવેલો હોય તો તેનું ખલુવચન એ ઉમેરવાથી થાય છે; જેમ હાથી હાથીઓ, માખી માખીઓ.

૪૫. વાળ, દાણા, પાણી, રૂ, સોનું, રૂપું, ડહાપણ, નીતિ હઠછા વગેરે નામો એકવચનમાંજ વપરાય છે; પણ જ્યારે ધર્મની જૂદી જૂદી જતો દેખાડવી હોય તો ઉપલ્લાં નામો ખલુવચનમાં આવે છે; જેમ મેં એ કુવાનાં પાણી પીધાં.

૪૬. મરી તલ, ઘઉં, મગ, અડદ, ફાંફાં વગેરે નામો ખલુવચનમાંજ રહે છે.

વિભક્તિ.

૪૭. વિભક્તિ: વાક્યમાં દરેક શબ્દ એકબીજાની સાથે જે સંબંધ રાખે છે તે સંબંધ જે પ્રત્યયથી જણાય છે તે પ્રત્યયને વિભક્તિ કહે છે.

શબ્દની જમણે હાથે એક અથવા વધારે અક્ષર મૂકવામાં આવે છે તેને પ્રત્યય કહે છે; ઘરમાં, છાકરાને, એ શબ્દોમાં માં, ને પ્રત્યય છે.

શબ્દની ડાબે હાથે એક કે વધારે અક્ષર મૂકવામાં આવે તે ઉપસર્ગ કહેવાય છે; ગેર હાજર, એમાં ગેર ઉપસર્ગ છે.

૪૮. વિભક્તિ સાત છે: પેડેલી, બીજી, ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છઠ્ઠી અને સાતમી.

૪૯. પેડેલી વિભક્તિનો પ્રત્યય કાંઈ નથી.

બીજીનો પ્રત્યય ને.

ત્રીજીનો પ્રત્યય એ.

ચોથીનો પ્રત્યય ને.

પાંચમીનો પ્રત્યય થી, થકી.

છઠ્ઠીનો પ્રત્યય નો, ની, નું, ના, નાં.

સાતમીનો પ્રત્યય માં અને એ.

૫૦. નામને એકવચન અને બહુવચનમાં વિભક્તિના પ્રત્યય આ પ્રમાણે લાગે છે:—

એકવચન.	બહુવચન.
૧ લી વિ० ચોપડી.	ચોપડીઓ.
૨ છ વિ० ચોપડીને.	ચોપડીઓને.
૩ છ વિ० ચોપડીએ.	ચોપડીઓએ.
૪ થી વિ० ચોપડીને.	ચોપડીઓને.
૫ માં વિ० ચોપડીથી.	ચોપડીઓથી.
૬ ઠી વિ० ચોપડીનો, ની, નું, ના, નાં.	ચોપડીઓનો, ની, નું, ના, નાં.
૭ માં વિ० ચોપડીમાં.	ચોપડીઓમાં.

૫૧. એક આઠમી વિભક્તિ છે જેને સંજોગન કહે છે, એ વિભક્તિ જ્યારે ક્રોધને નામ દહ બોલાવતા હોય એ ત્યારે વપરાય છે. જેમ, હથ્થર અપૂર દોડત અને આપજે; છોકરા, યોદ્ધાં યાજ્ઞી લાવ; ભાઈ, કેમ રહેજ; સારું થયું કે તેં એ વાત કાઢી બેટા; ઉમરાઓએ એને કહ્યું કે સાહેબ, એમને છોડવા ન બેઠાએ; ન્યાયાધીશે કહ્યું, કુવરજી આવી બેઠાદણી ને તોફાન અહીં આ આપને કરવું ન ઘટે.

સર્વનામ.

૫૧. સર્વનામઃ જે શબ્દ નામને બદલે મુકવામાં આવે છે તે શબ્દને સર્વનામ કહે છે.

૫૨. સર્વનામના પાંચ વર્ગ કર્યા છેઃ પુરુષ સર્વનામ, દર્શક સર્વનામ, મશ્નાર્થક સર્વનામ, સંજંધી સર્વનામ અને સામાન્ય કે અનિશ્ચિત સર્વનામ.

૫૪. પુરુષ સર્વનામઃ હું, તું, તે.

૫૫. દર્શક સર્વનામઃ આ, એ, પેટો, એક-યો, તે.

૫૬. મશ્નાર્થક સર્વનામ. કોણ, કયો, શું.

૫૭. સંજંધી સર્વનામઃ જે, તે.

૫૮. સામાન્ય સર્વનામઃ કોઈ, કોઈએક, કંઈ, હર-કોઈ અમુક, કૌણ, હરેક, દરેક, સર્વ, સહુ, કેટલાં, અ-ધણા, બધું.

૫૯. હું પેટેટો પુરુષ સર્વનામ, તું બીજો પુરુષ સર્વનામ, તે ત્રીજો પુરુષ સર્વનામ છે. બોલનાર માણસ પોતાને માટે જે સર્વ-નામ વાપરે તે પેટેટો પુરુષ કહેવાય છે; બોલનાર માણસ વાત સાંભ-ળનાર માણસને માટે જે સર્વનામ વાપરે તે બીજો પુરુષ સર્વનામ છે; બોલનાર માણસ બીજા કોઈ પુરુષ અથવા ચીજ વિશે બોલતા હોય અને તેને માટે જે સર્વનામ વાપરે તે ત્રીજો પુરુષ સર્વનામ છે.

૬૦. સર્વનામનાં ૩૫ (એટલે સર્વનામને એકવચન અને બ-હુ વચનમાં સાતે વિભક્તિ લગાડવી.)

પેલ્લો પુરૂષ છું.

વિ. એકવચન. બહુવચન.

૧. હું ..... અમે, અમો, અપણુ, આપણુ.
૨. મને, મુજને, મારે. અમને, અમોને, અમારે, આપણને.
૩. મેં, મારે. ....અમે, અમોએ, અમારે, આપણુ.
૪. મને, મુજને, મારે. અમને, અમારે, અમને, આપણને.
૫. મારથી, મજથી. .... અમારાથી, અમોથી, આપણાથી,
૬. મારો, રી, રે, રા, રાં....અમારો, રી, રે, રા, રાં, આપણો, છી,
- છું, છા, છાં.

૭. મારમાં, મુજમાં.....અમારામાં, આપણામાં.

૬૧. બોલનારે માણુસ પોતાની સાથેના બીજાં માણુસને પણ સામેલ કરીને બોલે છે ત્યારે આપણુ અથવા આપણું રૂપ કાપરવામાં આવે છે.

૬૨.

બીજી પુરૂષ છું.

વિ. એકવચન.

બહુવચન.

૧. તું. .... તમે, તમો, આપ.
૨. તને, તારે, તુજને. ....તમને, તમારે, આપને.
૩. તેં, તારે. .... તમે, તમારે, આપે.
૪. તને, તારે, તુજને. ....તમને, તમારે, આપને.
૫. તારથી, તુજથી. ....તમારાથી, આપથી,
૬. તારો, રી, રે, રા, રાં,....તુજ. તમારો, રી, રે, રા, રાં, આપનો.
- ૭, તરોમાં, તુજમાં.....તમારામાં, આપમાં.

૬૩. મોઠા માણસની સાથે વાત કરવામાં તમેને બહુલે આપ શબ્દ વાપરવામાં આવે છે.

૬૪.

ત્રીજા પ્રશ્ન તે.

વિ. એકવચન.

બહુવચન.

૧. તે. .... તઓ, તે.
૨. તેને. .... તઓને, તેમને.
૩. તેણે. .... તેઓએ, તેમણે.
૪. તેને. .... તઓને, તેમને.
૫. તેથી. .... તેઓથી, તેમનાથી.
૬. તેનો, ની, તું, ના, નાં, તેઓનો, તેમનો, ની, તું, ના, નાં, નાં.
૭. તેમાં. .... તેઓમાં, તેમનામાં.

૬૫. પોતે સ્વાર્થ સર્વનામ છે; એકવચન અને બહુવચનમાં એનાં રૂપ સરખાં છે; અને નીચે પ્રમાણે વિભક્તિ લાગે છે:—

૬૬. પોતેની રૂપ.

૬૬. કોણનાં રૂપ.

વિભક્તિ.

વિભક્તિ.

૧. પોતે.	૧. કોણ.
૨. પોતાને.	૨. કોણને, કોને, કેને.
૩. પોતે.	૩. કોણે, કેણે.
૪. પોતાને.	૪. કોણને, કોને, કેને.
૫. પોતાથી.	૫. કોણથી, કોનાથી, કેનાથી.
૬. પોતાનો, ની, તું, ના નાં	૬. કોણનો, કોનો, કેનો.
૭. પોતામાં	૭. કોણમાં, કોનામાં, કેનામાં.

૬૭. શુંનાં રૂપ.
વિભક્તિ.

૧. શું, શો.
૨. શાને, શેને.
૩. શાણું, શોણું.
૪. શાને, શેને.
૫. શાથી, શેથી.
૬. શાનો, શેનો.
૭. શામાં, શેમાં.

૬૮. કોઈનાં રૂપ.
વિભક્તિ.

૧. કોઈ.
૨. કોઈને.
૩. કોઈએ.
૪. કોઈને.
૫. કોઈથી.
૬. કોઈનો.
૭. કોઈમાં.

૬૯. શુંનું ખડુવચન શાં થાય છે; અને શોનું ખડુવચન શાં થાય છે.

કોઈનાં રૂપ ખંને વચનમાં સરખાં છે.

૭૦. જે તથા એના રૂપ.

વિ० એકવચન.

ખડુવચન.

૧. જે.	.....	જેઓ, જે
૨. જેને.	.....	જેઓને, જેમને.
૩. જેણું.	.....	જેઓએ, જેમણું.
૪. જેને.	.....	જેઓને, જેમને.
૫. જેથી.	.....	જેઓથી, જેમનાથી,
૬. જેનો.	.....	જેઓનો, જેમનો.
૭. જેમાં.	.....	જેઓમાં, જેમનામાં.

૭૧. ખીજાં સર્વનામને એજ પ્રમાણે વિભક્તિ સગારવામાં આવે છે.

દર્શક સર્વનામ, પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ, સંબંધી સર્વનામ, અને સામાન્ય સર્વનામની ખાસે જ્ઞાન નામ આવે તો દર્શક, પ્રશ્નાર્થક, સંબંધી કે સામાન્ય વિશેષણ કરવું. જેમ એ છોકરો, કયા છોકરો, જે છોકરો, કેટલા છોકરા.

૭૩. સર્વનામ જે નામને બદલે મૂકવામાં આવે તે નામની જાતિ અને વચન તે સર્વનામને લાગે છે.

૭૪. પોતે, આપણે, તમે, અમે, એ સર્વનામોની પેટેલી તથા ત્રીજી વિભક્તિ સરખાજ છે; માટે એ સર્વનામની વિભક્તિ જાણવી હોય તો તે સર્વનામને બદલે કોઈ નામ મૂકી જોવું, અને તે નામ જે વિભક્તિમાં બરાબર વાક્યમાં બોલાય તો તે વિભક્તિ એ સર્વનામની કરવી. જેમ આપણે કામ કર્યું; જો એમાં આપણું બદલે કોઈ નામ મૂકીએ તો છોકરાઓએ કામ કર્યું એમ બરાબર વાક્ય બોલાય છે; છોકરાઓ કામ કર્યું એમ બોલાતું નથી; માટે આપણે ત્રીજી વિભક્તિ છે. આપણે બોલ્યા, એમાં છોકરાઓ બોલ્યા એમ બરાબર બોલાય છે; અને છોકરાઓએ બોલ્યા એમ બોલાતું નથી, માટે આપણે પેટેલી વિભક્તિ છે. પોતે કે તમે કામ કર્યું; એમાં છોકરાઓએ કામ કર્યું બોલાય છે માટે પોતે અને તમે ત્રીજી વિભક્તિમાં છે.

૭૫. દર્શક સર્વનામ આ, એ, તે, ઉપરથી આવો, એવો, તેવો, આવડો, એવડો, તેવડો, આટલો, એટલો, તેટલો એવાં રૂપ થાય છે; એ રૂપો ધણાંબરાં વિશેષણ રૂપે વપરાય છે. સંબંધી સર્વનામ

જે ઉપરથી જેવું, જેવડું જેટલું, એવાં રૂપ થાય છે; એ સર્વનામની પછવાડે કયંક સર્વનામ તેવું, તેવડું, તેટલું, અનુક્રમે આવે છે.

વિશેષણ.

૭૬. જે રાખ્ઠ નામનો શુણુ, સંખ્યા વગેરે ખતાવે છે તેને વિશેષણુ કહે છે. જેમ ડાહ્યા છોકરો, પાંચ છોકરા; સાતમી ઓપડી એમાં ડાહ્યા શુણુ વિશેષણુ ને પાંચ સંખ્યા વિશેષણુ છે, અને સાતમી સંખ્યા અનુક્રમ વિશેષણુ છે.

૭૭. વિશેષણુ જે નામનો શુણુ ખતાવે તે નામ તેવું વિશેષ્ય કહેવાય છે. જેમ ડાહ્યા છોકરો અને પાંચ છોકરા; એમાં ડાહ્યા અને પાંચ વિશેષ્ય છે.

૭૮. વિશેષણુ જે નામનો શુણુ ખતાવે તે નામની એટલે તેના વિશેષ્યની જાતિ, વિભક્તિ અને વચન વિશેષણુને લાગે છે. જેમ વીજળી કરીને તેની મોટી બેન હતી, એમાં મોટી નારીજાતિ, પોડેલી વિભક્તિ અને એક વચનમાં છે.

૭૯. વિશેષણુ ઘણુંખરું નામની પોડેલાં મુકવામાં આવે છે, પણ કોઈ વેળા વિશેષણુ જે નામનો શુણુ ખતાવે તે નામથી ઘણું દૂર મુકવામાં આવે છે; જેમ ઠાકોરે આં જાછી વાત સાંભળી; અં ખાદશાહ રણુમાં શૂરો હતો; મહામુદની જોડે આવેલા મુસલમાન જાજરા અને લાલચાલ હતા.

૮૦. જ્યારે જૂદી જૂદી જાતિનાં વિશેષ્ય આવે છે ત્યારે વિશેષણુ અથવા તેમને બદલે જે સર્વનામ આવે તે નાન્યતર જાતિમાં હોય છે. જેમ મારી પાસે એક સસલો, બે કુતરો અને એક મેંદું છે,

તેઓ એક ખીજ સાથે ઘણું ગમત કરે છે; અને ઘણાં માયાણુ છે. એમાં તેઓ, અને માયાણુ નાન્યતર જનનિમા છે.

૧૧. વિશેષણુ સર્વનામનો. શુણુ ખતાવે ત્યારે તે સર્વનામની જ્ઞતિ વિભક્તિ અને વચન તે વિશેષણુને લાગે છે; જેમ તે પૈસાનો ઘોમી હતો. એ ઘણું પાપી હતો.

૧૨. જ્યારે બે વિશેષણુ સાથે આવે અને જ્ઞ પેરેલું વિશેષણુ સ્ખીજ વિશેષણુનો શુણુ ખતાવે તો પેરેલું વિશેષણુ ક્રિયા-વિશેષણુ અવ્યય કરવું. જેમ ત્યાં ઘણું મોટું તલાવ છે; તે છોડી થોડી હુશિઆર નથી.

૧૩. જ્યારે બે વિશેષણુ સાથે આવે અને જ્ઞ અને વિશેષણુ નામનોજ શુણુ ખતાવે તો ખાંને વિશેષણુને વિશેષણુજ કરવાં. જેમ તેને ખદ્યે ખીજ ઘણું શણુ ઉભા થયા; એક ડાહી સ્ત્રીએ રાજનું રક્ષણુ કર્યું; એ તુરેલું મોટું તલાવ ત્યાં છે.

૧૪. જ્યારે વિશેષણુ ક્રિયાપદનો શુણુ ખતાવે ત્યારે ક્રિયાવિશેષણુ અવ્યય કરવું. જેમ, મને હિસાબ કરવા બહુ ગમે છે; ખરાહી લોકડાનાં રમકડાં સંઘાડા ઉપર ચડાવીને સાપુ ઉતારે છે.

૧૫. જ્યારે વિશેષણુ હા ક્રિયાપદના ધાતુની સાથે આવે ત્યારે તે વિશેષણુ વિશેષણુજ થાયછે. જેમ અસલના હિંદુ પૈસે ટકે સુખી હતા.

ક્રિયાપદ.

૧૬. કોઈ પ્રાણી અથવા ચીજ શું કરે છે, અથવા કેવી સ્થિતિમાં છે તે જણાવનાર શબ્દને ક્રિયાપદ કહે છે. જેમ તે પૈસા આપે છે; હું બેઠો; છોકરો જાય છે.

૮૭. ક્રિયાપદના મૂળને ધાતુ કહે છે; જેમ કર, જા, ખેસ, લખ. ધાતુ ઉપરથી ક્રિયાપદનાં જૂદાં રૂપ બને છે; જેમ લખ ઉપરથી લખું-છું લખતો લખીશ લખીએ વગેરે.

૮૮. ખીજા પુરૂષના એકવચનમાં અનિયમિત વર્તમાન કાળમાં આજાર્થે જે ક્રિયાપદનું રૂપ બોલાય તેજ શુદ્ધરાતીમાં ક્રિયાપદનો ધાતુ જાણવો. જેમ છું ખા, છું કર, છું ખેસ.

૮૯. કર્તા: ક્રિયા અથવા કામના કરનારને કર્તા કહે છે; જેમ છોકરાએ નેતર વાળી, એમાં વાળવાનું કામ છોકરાએ કર્યું માટે છોકરાએ કર્તા છે.

૯૦. કર્મ: કર્તા જે પ્રાણી અથવા વસ્તુ ઉપર પોતાનું કામ લાગુ પાડે છે તે પ્રાણી અથવા વસ્તુને કર્મ કહે છે; જેમ છોકરાએ નેતર વાળી; એમાં વાળવાનું કામ નેતર ઉપર થયું માટે નેતર કર્મ છે.

૯૧. ધાતુના મૂખ્ય ભાગ બે છે: અકર્મક ને સકર્મક.

૯૨. જ્યારે કર્તા પોતાનું કામ ખીજાં પ્રાણી અથવા વસ્તુ ઉપર લાગુ પાડતો નથી પણ પોતા ઉપરજ લાગુ પાડે છે ત્યારે ક્રિયાપદ અકર્મક કહેવાય છે, જેમ છોકરો ખેસે છે; પથ્થર પડ્યો.

૯૩ જ્યારે કર્તા પોતાનું કામ ખીજાં પ્રાણી અથવા વસ્તુ ઉપર લાગુ પાડે છે ત્યારે ક્રિયાપદ સકર્મ કહેવાય છે; જેમ છોકરો નેતર વાળે છે; છું કલમ ઘડું છું; તારું ચોપડી વાંચી.

૯૪. કોઈ ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક છે એ પારખવું હોય તો પેહલાં ક્રિયાપદનો ધાતુ શોધી કાઢવો, પછી ધાતુને નાર પ્રત્યય

લગાડવો, અને પછી કોણ સ્વાલ પૂછવો; પછી તેજ ધાતુને વાનું મત્યથ લગાડવો અને શું સ્વાલ પૂછવો. જો કોણ અને શું નો જવાબ જૂદો જૂદો આવે તો ક્રિયાપદ સકર્મક જાણવો; અને કોણ તથા શું નો જવાબ એકજ અથવા તેજ આવે તો અકર્મક જાણવો. જેમ છોકરો ધાઠ લખે છે, એમાં ક્રિયાપદનો ધાતુ લખ એ ધાતુને નાર મત્યથ લગાડવાથી લખનાર થયો, હવે કોણનો સ્વાલ પૂછવો, લખનાર કોણ? તો જવાબ છોકરો; એજ ધાતુને વાનું મત્યથ લગાડવો તો લખવાનું થયું, પછી શું નો સ્વાલ પૂછવો તો લખવાનું શું? તો જવાબ ધાઠ આળ્યો; કોણ તથા શું નો જવાબ જૂદો જૂદો આળ્યો માટે સકર્મક ક્રિયાપદ થયો. હરી દોડે છે એમાં પણ ઉપર પ્રમાણે સ્વાલ પૂછવા, જેમ દોડનાર કોણ, હરી; દોડવાનું શું તો હરી; એમાં કોણ તથા શું નો જવાબ એકજ આળ્યો તેથી ક્રિયાપદ અકર્મક છે.

૮૫. કોણનો જે જવાબ આવે તે કર્તા, અને શું નો જે જવાબ આવે તે કર્મ.

૮૬. સકર્મક ક્રિયાપદના ધાતુ: કહે, કથ, કર, કાઢ, ખા, ખાંડ, ખેંચ, ગણ, ગોળ, ઘસ, ચાવ, ચીપ, ચૂક, છાપ, છોડ, છોલ, જાણ, જીત, જો, જોડ, તોલ, ફળ, ઘાપ, દે, દેખ, ધડ, ધાર, નાખ, પરીવ, પાથર, પી, પીરસ, ફેરવ, ખાંધ, જણાવ, ભરડ, જીળ, માન, રાંધ, લખ, લે વહુચ, વહેર, વાપર, વાંચ, વેચ, શીવ, સહે, સાંધ, સાંભળ, આંક, ઉસડ.

૯૭. અકર્મક ક્રિયાપદના ધાતુ: કકળ, કુદ, કોહો, ખજ, ખર, ખસ, અર, ચડ, ચલક, ચાલ, છ, જનમ, જંપ, જા, કર, કુખ, તર, તર, ચા, દમ, દખ, દીપ, દૂખ, ધસ, નહા, નાસ, નીકળ, ધડ, પ્રકાશ, ફર, ખમ, ખીહ, ખેસ, ભટક, જમ, જળ, મળ, મર, રમ, રહો, રખડ, રજળ, વરસ, વખમ, સડ, સે, શરમા, હીંડ, હો, આવ, ઉછળ, ઉતર, ઝોળખ.

૯૮. જ્યારે ક્રિયાપદનો કર્તા જણાતો નથી ત્યારે ક્રિયાપદ ભાવકર્તૃક કે અકર્તૃક કહેવાય છે. જેમ યેન યેનને ખનતું નથી, મને પેટમાં દુખે છે.

૯૯. કેટલાંક ક્રિયાપદને બે કર્મ હોય છે; એક કર્મને ઉપસ્થ કર્મ અને બીજાને અનુપસ્થ કર્મ કહે છે. જે કર્મને ને લાગેલો હોય તેને અનુપસ્થ કર્મ સમજવો. જેમ હું તને પૈસા આપું છું, એમાં તને અનુપસ્થ કર્મ છે; અને પૈસા ઉપસ્થ (ખર) કર્મ છે.

૧૦૦. ક્રિયાપદને ભેદ, અર્થ, કાળ, પુરૂષ, જાતિ, અને વચન લાગે છે, (વિભક્તિ લાગતી નથી.)

ભેદ.

૧૦૧. ભેદ ત્રણ છે. મૂળભેદ, સહ્યભેદ, મેરકભેદ.

૧૦૨. મૂળભેદ: ક્રિયાપદના ધાતુને કાળ વગેરેના પ્રત્યય લાગીને જે રૂપ થાય છે તેને મૂળભેદના ક્રિયાપદ કહે છે. જેમ લખે છે, કર્યું, લખશે, સાંભળવું.

૧૦૩. સહ્યભેદ: મૂળ ધાતુના આકારમાં કાંઈ ફેરફાર થઈને જે રૂપ થાય છે તેને સહ્યભેદ કહે છે. જેમ લખાય, લખાઈ, લખાણું, કરાયું, સાંભળાયું.

૧૦૪. ક્રિયાનો કરનાર પેહલી કે ત્રીજી વિભક્તિમાં હોય તો ક્રિયાપદ મૂળભેદનું સમજવું. જેમ હું વાંચું છું, તેણે વાંચ્યું.

૧૦૫. ક્રિયાનો કરનાર પાંચમી વિભક્તિમાં હોય ત્યારે ક્રિયાપદ સહભેદનું જાણવું, જેમ મારાથી વંચાયું.

૧૦૬. મૂળભેદ બાપરથી સહભેદ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

(૧) વ્યંજનાત ધાતુને છેડે આ હ્રસ્વધાતી, જેમ લખ લખા: કર કરા; એવા ધાતુના પેહલા અક્ષરમાં જો આ આવે તો તે જગ્યાને આ થાય છે; જેમ માર મારા, જળવ જળવા, નાંખ નાંખા.

(૨) સ્વરાંત છેડાના ધાતુને અંતે સહભેદમાં વા વધે છે. જેમ ખા ખવા, પી પીવા, જો જોવા.

મેરકભેદ: વ્યંજનાત છેડાને આવ ને આડ આવે છે. સ્વરાંતમાં વાડ આવે છે. જેમ લખવું લખાવ, ખા ખવાડ.

અર્થ.

૧૦૭. અર્થ: કોઈ ક્રિયા થતાં કહેનારનો ભાવ શું છે અથવા જોડનાર જે જોઈ છે તે નિશ્ચય જાણીને જોયે છે કે મનમાં સંદેહ રાખીને જોયે છે, કે હોકમના રૂપમાં જોયે છે તે ક્રિયાપદનો અર્થ કહેવાય છે.

૧૦૮. ક્રિયાપદના અર્થ ત્રણ કર્યા છે: નિશ્ચયાર્થ, આત્તાર્થ, અને સંકેતાર્થ.

૧૦૯. નિશ્ચયાર્થ: જોડનાર કોઈ કામ વિશે જોયે છે, એટલે તે માત્ર થઈ ગયું, થાય છે, કે થશે એટલું જ જણાવે છે ત્યારે જે

ક્રિયાપદનાં રૂપ વપરાય છે તેને નિશ્ચયાર્થનાં સમજવાં; જેમ મેં
વાંચું; હું વાંચું, હું વાંચીય.

૧૧૦. આશ્ચર્ય—જ્યારે ખોલનાર હોકમના રૂપમાં ખોલે છે
ત્યારે ક્રિયાપદ આશ્ચર્ય રૂપનાં કહેવાય છે. જેમ હું વાંચ, વાંચો,
તમે વાંચજો.

૧૧૧. સંકેતાર્થ—જ્યારે ખોલનાર મનમાં કાંઈ સંદેહ
રાખીને ખોલે છે ત્યારે ક્રિયાપદ સંકેતાર્થ રૂપનાં સમજવાં; એ
ક્રિયાપદો જો, તો, પણ બગેરે અવ્યયથી આલંબાય છે. જેમ તમે
વાંચશો તો કાચદો થશો; મેં લખ્યું હોત પણ કલમ ભાગી મધ.

ક્રિયાનાથ.

૧૧૨. ક્રિયાનાથ: જે શબ્દ પ્રમાણે ક્રિયાપદ જાતિ, પુરૂષ,
અને વચનમાં ફરે છે તે શબ્દને ક્રિયાનાથ કહે છે. જેમ છોકરી
આવી; રાજાએ માદી લીધી, તેનાથી જવાબું. પેહેલા દાખલામાં
છોકરી ક્રિયાનાથ છે, ખીજા દાખલામાં માદી અને ત્રીજા દાખલામાં
ક્રિયાનો ભાવ ક્રિયાનાથ છે.

કાળ.

૧૧૩. કાળ: જે વખતમાં ક્રિયા અથવા કામ અને તેને
ક્રિયાપદના કાળ કહે છે.

૧૧૪. કાળ ત્રણ છે: ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ, ભવિ-
ષ્યકાળ.

૧૧૫. ભૂતકાળ: જે ક્રિયા કે કામ મધ્ય વખતમાં યની મધ્ય હોય તેને ભૂતકાળ લાગે છે. તે મયો; તેણે વાંચ્યું.

૧૧૬. વર્તમાનકાળ: જે ક્રિયા ચાલતા વખતમાં યને છે તેને વર્તમાનકાળ લાગે છે. તે કામ કરે છે, છોકરી આવે છે.

૧૧૭. ભવિષ્યકાળ: જે ક્રિયા આવતા વખતમાં યનવાની હોય તેને ભવિષ્ય કાળ કહે છે. હું કાલે મામ જઈશ, આડ ઉપર હવે ફળ આવશે.

૧૧૮. વર્તમાન કાળના ક્રિયાપદને છેડે કું, એ, ઉ, ય, છે, નથી આવે છે. ભૂતકાળના ક્રિયાપદને છેડે ચો, ઇ, યું, ચા, યાં આવે છે અને ભવિષ્ય કાળના ક્રિયાપદને છેડે શ, શો, શું, શો, જે, જા આવે છે.

૧૧૯. વર્તમાનકાળના ત્રણ પ્રકાર છે: વર્તમાનકાળ, અનિયમિત વર્તમાનકાળ અને વિધિવર્તમાનકાળ.

૧૨૦. વર્તમાનકાળના દાખલા, વાંચું છું, વાંચીએ છીએ, વાંચે છે, વાંચી છે.

૧૨૧. અનિયમિતવર્તમાનકાળના દાખલા, વાંચું, વાંચીએ, વાંચે, વાંચ, વાંચો.

૧૨૨. વિધિવર્તમાનકાળના દાખલા, વાંચવો, વાંચવા, વાંચવી, વાંચવું, વાંચવાં.

૧૨૩. ભૂતકાળના ત્રણ પ્રકાર છે: ભૂત, અનિયમિતભૂત અને સંકેતભૂત.

૧૨૪. ભૂતકાળના દાખલા, વાંચો, વાંચ્યા, વાંચી, વાંચું, વાંચ્યા.

૧૨૫. અનિચ્છિત ભૂતકાળના દાખલા, વાંચતો, વાંચતા, વાંચતી, વાંચતું. વાંચતાં.

૧૨૬. સંકેત ભૂતના દાખલા, વાંચત.

૧૨૭. ભવિષ્યકાળના દાખલા, વાંચીશ, વાંચીશું, વાંચશું, વાંચશે, વાંચજે, વાંચશો, વાંચજો.

૧૨૮. નીચલાં ક્રિયાપદ ભૂતકાળનાં છે:—ખાધું, પીધું, દીધું, લીધું, કીધું, બેઠું, પેઠું, નાહું, બીણું, રૂઠું.

કૃદંત.

૧૨૯. કૃદંત: ક્રિયાપદના ધાતુને કાંઈ પ્રત્યય લાગીને જે જૂદા જૂદા ચુખ્દ થાય તેને કૃદંત કહે છે. કૃદંતમાં ક્રિયાપદનો પૂરો અર્થ હોતો નથી.

૧૩૦. કૃદંતો ઘણી જાતના છે તેમાં નીચલા મુખ્ય છે:—કૃદંત નામ, કૃદંત વિશેષણ. કૃદંત અવ્યય, વર્તમાન કૃદંત, ભૂત-કૃદંત અને કર્તૃક વાચક કૃદંત.

૧૩૧. કૃદંતનામ: જ્ઞ ધાતુને વા, વી, વું, વો, વાં પ્રત્યય લાગેલા હોય તો કૃદંત નામ બનેલું. જેમ ચાલવાના વાંચવું ઘણું સાફ છે.

૧૩૨. કૃદંત વિશેષણ: જ્ઞ ધાતુને લા, બી, છં, લો, લાં પ્રત્યય લાગેલા હોય તો કૃદંત વિશેષણ થાય છે; જેમ અં ખાઈ બ-હુલી હતી.

૧૩૩. કૃદંતઅવ્યયઃ જ્ઞે ધાતુને ઇ અથવા ઇને પ્રત્યય લાગેલો હોય અને ક્રિયાપદ ભૂતકાળમાં હોય તો કૃદંત અવ્યય કરવું; જેમ તે ઘોડે બેસી આઠ્યા; તે કામ કરીને ગયો.

૧૩૪. વર્તમાનકૃદંતઃ જ્ઞે ધાતુને તા, વી, ઘં, તો, તાં પ્રત્યય લાગેલા હોય તો વર્તમાન કૃદંત ધાય છે. જેમ, હું ચાલતો ગામ ગયો.

૧૩૫. ભૂતકૃદંતઃ જ્ઞે ક્રિયાપદ ભૂતકાળમાં હોય અને તેને વિભક્તિનો પ્રત્યય લાગેલો હોય અથવા તેની ધાસે શબ્દયોગી અવ્યય આવેલો હોય તો ભૂતકૃદંત ધાય છે; જેમ, મારા આઠ્યા ધણી તે ગયો; વા વાયાની નળીઢિં ખરચું.

૧૩૬. કર્તૃકવાચક કૃદંતઃ વાંચનાર, વાંચનારી, વાંચનાર; કરનાર, કરનારી, કરનારી.

૧૩૭. જ્ઞે કૃદંતમાં ક્રિયાપદના જેવો પૂરો અર્થ રહેલો હોય તો તેને કૃદંત ન કરતા ક્રિયાપદજ કરવું. જેમ, તેઓ ઘણી જીર મેલવાને માછા પોતાને વતન જતા. તમારે આ કામ કરવું; છોકરાં મહાવારના ઢીને ઇશ્વરની રોજ પ્રાર્થના કરતાં; આપણા પાડોશીને દુઃખ ન દેવું; વધારે લાયક આદમી ક્યારે જાણુવો.

સહાયકારક ક્રિયાપદ.

૧૩૮. સહાયકારક ક્રિયાપદઃ નીચલાં ક્રિયાપદ સહાયકારક કહેવાય છે:—છ, હો, નથી, જ્ઞે, આવ, દે, લાભ, રહે, ચૂક, નાંખ, રખ, જ્ઞેઘએ, પડ, પાડ, દળ, વાળ, બેસ, લે, માંડ, કર, શક.

એ ક્રિયાપદો ખીજાં ક્રિયાપદોની જોડે આવીને પહેલાં ક્રિયાપદના અર્થમાં કે કાળમાં ફેર કરે છે. જેમ, થઈ જ, થઈ શક્યું, થોડાં નાંખ, જઈ પડ, થઈ શક્યું, માર્યો મથો, કરવા માંડ્યું, એમાં ખીજાં ક્રિયાપદ સહાયકારક કહેવાય છે.

૧૩૯. નથી એ છતુ અકર્ણ (ઉપદ્રુ) રૂપ છે. બધા પ્રરૂપ, જાતિ અને વચનમાં સરખું રૂપ રહે છે.

સંયુક્ત ક્રિયાપદ.

૧૪૦. ક્રુદંત અને સહાયકારક ક્રિયાપદ સાથે આવીને સંયુક્ત અથવા જોડાયેલાં ક્રિયાપદ થાય છે. જેમ, આગ્યું હતું; જ્યારે આવાં રૂપ આવેછે ત્યારે મીઝકાળ થાય છે. જેમ

કરતો હોય=વિવત્વવર્તમાન.	કરતો હશે=વર્તમાન ભવિષ્ય.
કરતો હોત=વર્તમાનભૂત.	કરેલું છે=વિગ્રંપભૂત વર્તમાન.
કર્યો છે=ભૂતવર્તમાન.	કરેલું હતું=વિશેષવિવત્ત ભૂત.
કર્યો હતો=વિવત્વભૂત.	કરેલું હશે=વિશેષભૂત ભવિષ્ય.
કર્યું હશે=ભૂત ભવિષ્ય.	કરવાનો છે=ભવિષ્ય વર્તમાન.

પ્રયોગ.

૧૪૧. કિયાનાથ ઉપરથી ક્રિયાપદના પ્રયોગ માલમ પડે છે.

૧૪૨. પ્રયોગ ત્રણ છે: કર્તારિ, કર્મણિ અને ભાવે.

૧૪૩. જ્યારે ક્રિયાનાથ કર્તા હોય (એટલે ક્રિયાપદને કર્તા પ્રમાણે ભતિ પુરૂષ અને વચન બાગે) ત્યારે ક્રિયાપદ કર્તારિ પ્રયોગ કહેવાય છે.

૧૪૪. જ્યારે ક્રિયાનાથ કર્મ હોય (એટલે ક્રિયાપદને કર્મ પ્રમાણે ભતિ પુરૂષ અને વચન બાગે) ત્યારે કર્મણિ પ્રયોગ થાય છે.

૧૪૫. જ્યારે કર્તા અથવા કર્મ બને, ક્રિયાપદનો ક્રિયાનાથ ન થાય ત્યારે તેને બાવે પ્રયોગનું ક્રિયાપદ કહે છે.

૧૪૬. કર્તારિ પ્રયોગ: જ્યારે ક્રિયાપદ સકર્મક અથવા અકર્મક હોય અને તેનો કર્તા પેરુલી વિભક્તિમાં હોય તો કર્તારિ પ્રયોગ થાય છે. જેમ, કુતણ્ણદિન આદિએ ખેલ; રજ પૈસા આપે છે.

૧૪૭. કર્મણિ પ્રયોગ: જ્યારે ક્રિયાપદ સકર્મક હોય અને કર્તા ત્રીજી અથવા પાંચમી વિભક્તિમાં હોય ત્યારે કર્મણિ પ્રયોગ બાગુવો. જેમ તેણે પાઠ વાંચ્યો. મારાથી પાઠ વાંચાયો.

૧૪૮. બાવે પ્રયોગ: જ્યારે ક્રિયાપદ અકર્મક હોય અને કર્તા ત્રીજી અથવા પાંચમી વિભક્તિમાં હોય ત્યારે બાવે પ્રયોગ થાય છે. બાવે પ્રયોગનું ક્રિયાપદ ત્રીજી પુરૂષ નાન્યતરભતિ ને એકવચનમાં હોય છે. જેમ રંગેડે જીવું; મારાથી ખેસાયું.

૧૪૯. કર્તારિ પ્રયોગમાં કર્તા પેરુલી વિભક્તિમાં હોય છે. કર્મણિ પ્રયોગમાં કર્તા ત્રીજી અથવા પાંચમી વિભક્તિમાં હોય છે.

૧૫૦. કર્મણિ પ્રયોગમાં ક્રિયાપદ સકર્મક અને ધણું કયને ભૂતકાળમાં હોય છે.

૧૫૧. નીચલાં ક્રિયાપદ સકર્મક છે અને ભૂતકાળમાં છે તો પણ તેમનો કર્મણિ પ્રયોગ થતો નથી, પણ કર્ત્તરિ પ્રયોગ થાય છે.—અડક્યો, ચૂક્યો, જમ્યો, પાચ્યો, ખોદ્યો, ભણ્યો, ભૂંડ્યો, મળ્યો, લાગ્યો, વળગ્યો, સમજ્યો, શીખ્યો.

૧૫૨. સકર્મક કર્ત્તરિ પ્રયોગમાં કર્મ બીજી વિભક્તિમાં આવે છે.

૧૫૩. જો ક્રિયાપદનો ક્રિયાનાય નામ હોય તો ક્રિયાપદ ત્રીજા પુરૂષમાં આવે છે.

૧૫૪. ક્રિયાપદનાં રૂપાખ્યાનઃ ધાતુને ભેદ, કાળ, પુરૂષ, અને જાતિના પ્રત્યય લાગ્યાથી જે જૂદાં જૂદાં રૂપ થાય છે તેને રૂપાખ્યાન કહે છે.

૧૫૫ છ ધાતુનાં રૂપાખ્યાન.

વર્તમાન કાળ.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ હોં પુરૂષ હું.

અમે છીએ.

૨ જોં પુરૂષ તું છે.

તમે છો.

૩ જોં પુરૂષ તે છે.

તેઓ છે.

એ ક્રિયાપદના બીજાં રૂપ થતાં નથી.

૧૫૬ એ ઉપરથી વર્તમાન કૃદંત ધતી, છતું, છતો, છતાં.

૧૫૭.

હો ધાતુનાં રૂપાન્ધાન.

વર્તમાન કાળ.

એક વચન.

પેં પું હું હોઉં છું.

ખીં પું તું હોય છે.

ત્રીં પું તે હોય છે.

બહુવચન

અમે હોઈએ છીએ.

તમે હો.

તેઓ હોય છે.

અનિયમિત વર્તમાન કાળ.

પેં પું હું હોઈ.

ખીં પું તું હોય.

ત્રીં પું તે હોય.

અમે હોઈએ.

તમે હો.

તેઓ હોય.

વિધિવર્તમાન કાળ.

નરન્નતિ હોવો.

નારીન્નતિ હોવી.

નાન્યતર ન્નતિ હોવું.

હોવા.

હોવી.

હોવાં.

ભૂતકાળ.

નરન્નૌતિ હતો.

નારીન્નૌતિ હતી.

નાન્યતરન્નૌતિ હતું.

હતાં.

હતી.

હતાં.

અનિયમિત ભૂતકાળ નથી.

સંકેત ભૂત કાળ.

એકવચન અને બહુવચન પેં પું ખીં પું ત્રીં પું હોત.

ભવિષ્ય કાળ.

એકવચન.

બહુવચન.

પેં પું હું હોમશ, હમશ.

અમે હોમશું, હમશું.

ખીં પું તું હોશે, હશે, હોમશ, હમશ.

તમે હોશો, હશો, હન્ને.

ત્રીં પું તે હોશે, હશે, હોન્ને.

તેઓ હોશે, હશે, હોન્ને.

કૃદંત : હોવો, હોવી, હોવું, હોનાર, હોમને, હોતાં.

૧૫૮. સકર્મક િયાપદ લખ ધાતુના રૂપાખ્યાન (મૂળમેદ)

વર્તમાન કાળ.

એકવચન

બહુવચન

પેં પું હું લખું.

અમે લખીએ છીએ.

ખીં પું તું લખે.

તમે લખો છો.

ત્રીં પું તે લખે.

તેઓ લખે.

અનિયમિત વર્તમાન કાળ.

પેં પું હું લખું.

અમે લખીએ.

ખીં પું તું લખે, લખ.

તમે લખો.

ત્રીં પું તે લખે.

તેઓ લખે.

વિધિ વર્તમાન કાળ.

નરન્નતિ

લખવો.

લખવા.

નારીન્નતિ

લખવી.

લખવી.

નાન્યલરન્નતિ

લખવું.

લખવાં.

એકવચન.	ભૂત કાળ.	પ્રપુવચન.
નરન્નતિ	લખ્યો.	લખ્યા.
નારીન્નતિ	લખી.	લખી.
નાન્યતરન્નતિ	લખ્યું.	લખ્યાં.

અનિયમિત ભૂત કાળ.

નરન્નતિ	લખતો.	લખતા.
નારીન્નતિ	લખતી.	લખતી.
નાન્યતરન્નતિ	લખતું.	લખતાં.

સંકેત ભૂત કાળ.

પેં પીં લીં પું લખત.

ભવિષ્ય કાળ.

પેં પું હું લખીશ.	અમે લખીશું, લખશું.
પીં પું તું લખીશ, લખશે, લખજે.	તમે લખશો, લખજો.
લીં પું તે લખશે.	તેઓ લખશે.
કૃદંતઃ લખવો, લખ્યો, લખનાર, લખતા, લખેલો, લખી લખીને.	

સદ્ય ભેદ. (વર્તમાન કાળ)

પેં પું હું લખાઉં છું.	અમે લખાઈએ છીએ.
પીં પું તું લખાય છે.	તમે લખાઓ છો.
લીં પું તે લખાય છે.	તેઓ લખાય છે.

અનિયમિત વર્તમાન કાળ.

પેં પું હું લખાઉં.	અમે લખાઈએ.
--------------------	------------

એકવચન.

ખીં પું હું લખાય.

ત્રીં પું તે લખાય.

બહુવચન.

તમે લખાઓ.

તેઓ લખાય.

વિધિવર્તમાન કાળ.

નરન્નતિ લખાવો.

લખાના.

નારીન્નતિ લખાવી.

લખાવી.

નાન્યતરન્નતિ લખાતું.

લખાયાં.

ભૂત કાળ.

નરન્નતિ લખાયો.

લખાયા.

નારીન્નતિ લખાઈ.

લખાઈ.

નાન્યાતરન્નતિ લખાયું.

લખાયાં.

અનિયમિતભૂત કાળ.

નરન્નતિ લખાતો.

લખાતા.

નારીન્નતિ લખાતી.

લખાતી.

નાન્યતરન્નતિ લખાતું.

લખાતાં.

સંકેતભૂતકાળ (એક વ૦ બહુ વ૦)

પેં ખીં ત્રીં પુરૂષ લખાત.

લિવજ્ય કાળ.

પેં પું હું લખાઈશ.

અમે લખાઈશું.

ખીં પું તું લખાઈશ.

તમે લખાશો, લખાજો.

ત્રીં પું તે લખાશે.

તેઓ લખાશે.

કૃદંતઃ લખાવો, લખાયો, લખાતો. લખાએલો, લખાનાર, લખાઈ

લખાઈને.

૧૫૬. અકર્મક ક્રિયામક આવ ધાતુનું રૂપાખ્યાન.

મુળસંદ (વર્તમાન કાળ).

એક વચન.

બહુવચન.

પેં પું હું આવું છું.

અમે આવીએ છીએ.

ખીં પું તું આવે છે.

તમે આવો છો.

ત્રીં પું તે આવે છે.

તેઓ આવે છે.

અનિયમિત વર્તમાન કાળ.

પેં પું હું આવું.

અમે આવીએ.

ખીં પું તું આવે, આવ.

તમે આવો.

ત્રીં પું તે આવે.

તેઓ આવે.

વિધિવર્તમાન કાળ.

નરન્નતિ આવવો.

આવવા.

નારીન્નતિ આવવી.

આવવી.

નાન્ધતરન્નતિ આવવું.

આવવાં.

ભૂત કાળ.

નરન્નતિ આંચો.

આંચા.

નારીન્નતિ આવી.

આવી.

નાન્ધતરન્નતિ આંધું.

આંધાં.

અનિયમિત ભૂત કાળ.

નરન્નતિ આવતો.

આવતા.

નારીન્નતિ આવતી.

આવતી.

નાન્ધતરન્નતિ આવતું.

આવતાં.

સંકેત ભૂતકાળ.

પેં ખીં ત્રીં પુરૂષ આવત.

ભવિષ્યકાળ.

પેં પું છું આવીશ.

અમે આવીશું, આવશં.

ખીં પું તું આવીશ, આવશે, આવજે. તમે આવશો, આવજો.

ત્રીં પું તે આવશે.

તેઓ આવશે.

કુદંતઃ આવવો, આવ્યો, આવતો, આવેલો, આવનાર, આવીને.

શક્યભેદ.

વર્તમાનકાળ

અવાય છે.

અનિયમિત વર્તમાનકાળ અવાય.

વિધિવર્તમાન કાળ અવાયું.

ભૂતકાળ

અવાયું, અવાએલું.

અનિયમિત ભૂતકાળ

અવાતું.

સંકેત ભૂતકાળ

અવાત.

ભવિષ્યકાળ

અવાશે.

કુદંતઃ અવાવો, અવાયો, અવાતો, અવાએલો, અવાનાર,

અવાઈ અવાઈને.

અન્યથા.

૧૬૦. અન્યથાઃ જે શબ્દનાં રૂપમાં કાંઈ ફેરફાર થતો નથી (એટલે તેને જાતિ, વિભક્તિ અને વચન લગાડતું નથી) તે શબ્દો અન્યથા છે.

૧૬૧. કેટલાક શબ્દોનાં રૂપમાં ફેરફાર થાય છે તો પણ તેમને અવ્યયમાં ગણેલા છે. જેમ ધીમે, ધીમાં, ધીમું, ધીમા, પાછળથી.

૧૬૨. અવ્યયના આર વર્ગ કર્યા છે: ઉભયાન્વયી અવ્યય, કેવળપ્રયોગી અવ્યય, શબ્દયોગી અવ્યય, અને ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

૧૬૩. ઉભયાન્વયી અવ્યય: જે શબ્દ કે જે વાક્યને જોડે છે. જેમ, મેં મેડેનત કીધી પણ કાંઈ ફાયદો થયો નહીં; જે ને જે આર થાયછે; રંછોડ અને મગન આવ્યા છે.

૧૬૪. ઉભયાન્વયી અવ્યયના દાખલા: અથવા, અને, મારે, પણ, ને, નહીંતો, કેમકે, કદાચ, એટલે, અગરજે, કિંવા, કે, જે, તો, જો, અગર, પરંતુ, રખેને, તથા, તોપણ, કારણકે, સાંમુ, વાસ્તે, વળી, કધી.

૧૬૫. કેવળપ્રયોગી અવ્યય: જ્યારે મનમાંથી હરખ, શોક, નવાઈ, દુઃખ, તિરસ્કાર અને આશ્ચર્યના શબ્દો એકદમ છૂટા ખોલાય છે ત્યારે તે શબ્દોને કેવળપ્રયોગી અવ્યય કહે છે.

૧૬૬. કેવળપ્રયોગી અવ્યયના દાખલા: નાહા, અરે, ઓય, ઓયરે, રે, હાય, હાય હાય, ઓ, છુ, છી, વાહવાહા, ખરે, ખરેખર સુપ, પોઈસ, ભડે, સાખાશ, પન્ય પન્ય, વાર, ખસખસ.

૧૬૭. શબ્દયોગી અવ્યય: જે અવ્યય શબ્દને જોડાયેલા હોય છે અને ક્રિયાપદ સાથે સંબંધ રાખે છે તેને શબ્દયોગી અવ્યય કહે છે.

૧૧૮. શબ્દયોગી જે શબ્દને લાગેસો હોય તે શબ્દ અને શ-
બ્દ યોગીની વચ્ચે છઠ્ઠી વિભક્તિના અથવા બીજી વિભક્તિનો પ્રત્યય
લાગેસો હોય છે, અથવા તે પ્રત્યયનો લોપ હોય છે. જેમ તે પોતા-
ના ખાખની સાથે આળ્યો; ટેબલ આગળ ચોપડી પડેલી છે.

૧૧૯. શબ્દયોગી અવ્યયના દાખલા: અગાઉ, અગાડી, અં-
દર, આગળ, આરપાડ, આસપાસ, ઉપર, ઉપરાંત, કને ગમ,
ગોડે, જોડે, તરફ, નીચે, પુડે, પુઠળ, પર, પાછળ, પાસે, પછી,
પછવાડે, પેઢેલાં, પૂર્વે, પેડે, ખાહાર, વાંસે, વચ્ચે, વતી, વિના,
મધ્ય, માંડે, મારફતે, સનમુખ, સામા, સામુ, સાથે, સિવાય, સુ-
દધાં, હેઠળ, હેઠે, કરતાં, વડે, વના સહિત, સમીપ, (એમની
આગળ છઠ્ઠી વિભક્તિના પ્રત્યય આવે છે), અર્થે, કાજે, માટે,
લીધે, વાસ્તે, કરાને, કારણે ખદ્યે, સાર, ત્યાં (એમના આગળ
ને આવે છે.)

૧૨૦. ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય: જે અવ્યય વખત, ઠેકાણું,
રીત, નકાર ખતાવે અથવા જે શબ્દ ક્રિયાપદનો ગુણ ખતલાવે છે
શબ્દને ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કહે છે.

૧૨૧. ક્રિયાવિશેષણ અવ્યયના દાખલા: (વખત ખતાવનારા)
હમણાં, અત્યારે, ક્યારે, જ્યારે, ત્યારે, તત્કાળ, પલકમાં, હવે, હમે-
શાં, આજ, કાલ, આણુ, પોણાર, પરાર, હાલ, કહી, વળતી, હજી,
તંત્રી, પ્રથમ, અતે, આખરે, તેવામાં, પછી, પૂર્વે, પેઢેલાં, અગાઉ,
અંતરે, સદા, રોજ, નિત્ય, જાન્યુ, નિરંતર, વારંવાર, ઘડીઘડી,

દિનદિન, કવચિત. (ટીકાણું ખતાવનારા) ત્યાં, જ્યાં, ક્યાં, પાસે, નજીક, લગભગ, દૂર, આધે, વેગળે, છેડે, પૂડે, પાછળ, પાછવાડે, ઉપર, ઉંચે, નીચે, ઉઠળ, મધ્ય, વચ્ચે, માઠે, અંદર, દેઠ, પેડેલો, છેલ્લો. (ચીત ખતાવનારાં) આમ, એમ, જેમ, કેમ, તેમ, હલવે, ધીમે. (નકારખતાવનારા) ન, ના, ની, નો, મા. (ખીન્ન અવ્યય) થોડું, અલ્પ, જુજ, લગરીક, થોડું ઘણું, ખુણ, અધિક, ખરાબર, ભણું, ઠીક, ખરૂં, ઝોણું, નક્કી, ખેશક, ઘણુંકરીને, તો, એ, પણ, ખી, રવાને, પ્રગટ, ભાત્પન્ન, પેદા, કરીને, ધમધમ.

૧૭૨. જે શબ્દ (વિશેષણ) ક્રિયાપદનો અર્થ પૂરો કરે છે તે શબ્દ પણ ક્રિયાવિશેષણ છે. જેમ હવે વાત થોડીજ બાકી રહેલી છે; તેનો અપ બહુ જાગે છે; તેને ખદલે પૈસા એકઠા થશે; એમને સુધારી મદદગારી ને સુખી કરીશ; તે ગાંડો થયો; હું ઘણું રમ્યો.

૧૭૩. કેટલાક શબ્દયોગી અવ્યયના દાખલા ક્રિયાવિશેષણ અવ્યયના દાખલામાં પણ આવે છે, પણ જો તે અવ્યયની આગળ છઠ્ઠી વિકૃતિનો પ્રત્યય લાગે તો શબ્દયોગી અવ્યય કરવો નહીં તો ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કરવું. જેમ વાડ પાછળ ચાર ડોકો છે (શબ્દયોગી); હમો પાછળ ગયા. (ક્રિયા. વિ.)

૧૭૪. પણ, તો, એ એમનો અર્થ ખી કે વળી થાય તો ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કરવું. જેમ આજ પણ ત્યાં તેની મુર્તિ છે; એક જણ તો રૂપીઆની ભરેલી કોથળી લાવ્યો. લોઢેએ ગયો ને દૂધ-એ ગયું; ટળે તાપ પાપે (પાપએ) મળે જેથી મુક્તિ.

૧૭૫. પણ (નામ) તેને હું છું તો ખરી એવું પણ લીધું.
(ઉભયાન્વયી) તેણે પણુ જુઓ પાડી પણ કોઈએ જવાબ દી-
ધો નહીં.

૧૭૬. હું બી ગયો; કુતરો એ ગયો; આએ ચોપડીજ મને
અમે છે; આ કામ કરો ની (આમાં બી, એ, જ, ની, ક્રિયાવિશે-
પણ છે.)

૧૭૭. માટેનો અર્થ તથી થાય તો ઉભયોન્વયી અવ્યય, અને
જ્યારે માટેનો અર્થ સાડ થાય તો શબ્દયોગી અવ્યય. જેમ, તે
નાસી ન જાય માટે તેની ચોકી માટે એક ચોકીવાનને ઠેરાવ્યો.
(પહેલો માટે ઉભયાન્વયી અવ્યય, બીજા માટે શબ્દયોગી અવ્યય)

૧૭૮. કરીને જ્યારે કાંઈ કામ કરવાનો અર્થ પતાવે તો
કૃદંત કરવું. તેણે સિંધ ઉપર હુમલો કરીને બધો મુલક છતી
લીધો.

કરીને નો અર્થ નામનું અથવા વતી થાય તો શબ્દયોગી અ-
વ્યય. જેમ, કચના રાંણ આંગળ પંચાસર કરીને એક નગર હણું;
કલમે કરીને લખાયું.

૧૭૯. કરતાંનો અર્થ થી થાય અથવા બે ચીજનો મુકાબ-
લો કરવાનો હોય ત્યારે શબ્દયોગી અવ્યય જેમ રાંછોડ કરતાં ભગ-
વાન મોટો છે.

કરતાં, વર્તમાન કૃદંત: તે પ્રમાણે કરતાં કેટલીકના છવ મ-
થા છે.

કરતાં ક્રિયાપદ: તે છોકરાં સહવારમાં ઉઠીને રોજ રોજ ખંદે-
ગી કરતાં.

૧૮૦. જે સંબંધી સર્વનામ, જેમ, જે કસે તે ખરાખર કરજો.
જે હલખા-વળી અંચલ, જેમ લખવા કરણ એ જે (કુ).
શું જ્યારે વાક્યમાં સંબંધ વગર વપરાયે ત્યારે કેવળમયો-
ગી, જેમ, શું ! તમે આવું કરશો ?

વારં, મશરૂપે વપરાય તો કેવળમયોગી; જેમ, તમે વાંચશો
વારં !

ખીજે ઠેકાણે ક્રિયાવિશેષણ થાય છે; જેમ વારં, મને એક
રૂપીઆ આપો.

૧૮૧. કર્તારિપ્રયોગનો કર્તા પેહલો વિભક્તિમાં આવે છે. અને
કર્મણિપ્રયોગમાં કર્મ પેહલો વિભક્તિમાં આવે છે. જેમ હું આંચો;
મેં પૈસા આપ્યા.

૧૮૨. ગતિ, કાળ, પરિમાણ ખતાવનારા શબ્દ-અકર્મક ક્રિ-
યાપદની સાથે આવે તો પેહલો વિભક્તિમાં આવે છે. જેમ હું બે
ગાઉ આદ્યો; તે સુરત ગયો; તે પાંચ દિવસ રોઝા.

૧૮૩. આણું વાક્ય ક્રિયાપદનું કર્તા હોય તો તેની વિભક્તિ-
પેહલો થાય છે.

૧૮૪. કર્તારિપ્રયોગનો કર્મ ખીજો વિભક્તિમાં આવે છે; જેમ
હું ચોખ્ખા રાંધું છું.

૧૮૫. કર્તારિપ્રયોગમાં જે ક્રિયાપદને બે કર્મ લાગે છે તેમાં ઉપ-
સ્થ કર્મ ખીજો વિભક્તિમાં આવે છે; અને અનુપસ્થ કર્મ ચોથીમાં
આવે છે. જેમ, હું છોકરાને પૈસા આપુ છું. (છોકરાને અનુપસ્થ

અને પૈત્રા ઉપરથી કર્મ છે.) પણ કર્મણિપ્રયોગમાં ઉપરથી કર્મ પે-
હેલી વિભક્તિમાં આવે છે.

૧૮૬. કર્મણિપ્રયોગનો અને આવે પ્રયોગનો કર્તા ત્રીજી વિભ-
ક્તિમાં આવે છે. જેમ, તેણે કામ કર્યું; તારે મેસવું.

૧૮૭. જે શબ્દ હથિઆર. ખતાવે તેની ત્રીજી વિભક્તિ થાય છે.
જેમ, મેં લાકડીએ તેને માર્યો. આપણે કાને સાંભળ્યો છીએ;
મેં કલમે લખ્યું.

૧૮૮. તે કોષિ ભરાયો; તે કમોતે મર્યો; તે ઠંડીએ માંદો પડ્યો.
મેં આ રીતે કામ કર્યું; ૧૦ રૂપીએ મણુ ધી મળે છે; રણુછોડ નામે.
એક જોકરો હતો, આ પણી અધીકારે ન્યાયાધીશ છે; આ દાખ-
લામાં કોષિ, કમોતે, ઠંડીએ, રીતે, રૂપીએ, નામે, અધીકારે, ત્રીજી
વિભક્તિમાં છે.

૧૮૯. શબ્દયોગી કરીનેની સાથે ત્રીજી વિભક્તિ વપરાય છે;
જેમ તેણે કરીને એવું થયું.

(જે નામને છેડે ન આવેલો હોય અને તેની બીજી કે ત્રીજી
વિભક્તિ કરવી હોય તો તે નની આગળ ને મૂકવો; જેમ અલાઉ-
દ્દીનને, પણ તેની ત્રીજી વિભક્તિ કરવી હોય તો તે ન ની ઉપર
એક માત્ર કાઢવી; જેમ અલાઉદ્દીને; અને જો તેની છઠ્ઠી વિભક્તિ
કરવી હોય તો તેની આગળ છઠ્ઠીનો પ્રત્ય મૂકવો, જેમ અલા-
ઉદ્દીનનો.)

૧૯૦. આપ, દે, ખેલ, કહે, મોકલ, ભણાવ, શીખવ, માર વ-
ગેરે ક્રિયાપદને બે કર્મ લાગે છે, એમાં જે અનુપરથી કર્મ હોય તે

ચોથી વિભક્તિમાં આવે છે, જેમ હું તને વાતકહું છું; હું જોઈશને, ભીખ આપું છું; તે મને પાઠ શીખવે છે.

૧૯૧. મને જાણે છે, મને જણાય છે, મને દેખાય છે, મને સુખ લાગે છે, રાજાને દયા દોવી જોઈએ; અથવા જે શબ્દને મારે, વાસ્તે, લીધે, કાળે અર્થે શબ્દચોગી અવ્યય લાગેલા હોય તો તેને ચોથી વિભક્તિ લાગે છે. (કોઈ વેળા ચોથી વિભક્તિમાં કર્તા આવે છે.)

૧૯૨. રંધણ, સમય, કારણ પતાવવું જોય, અથવા જે ચીજને સરખાવતા જોઈએ તો પાંચમી વિભક્તિ આવે છે. કોઈ વખત ક્રિયાપદનો કર્તા પણ પાંચમી વિભક્તિમાં આવે છે, જેમ તેઓ સુરતથી નીકળી ચુકા; તે કાલથી માંદો છે; દગાથી તે ફરે; મારાથી મારો ભાઈ નાનો છે; મારાથી કામ કરાયું; મારાથી અવાયું.

૧૯૩. જે નામની સાથે શબ્દચોગી આવે તે નામની વિભક્તિ છઠી થાય છે, જેમ જોકરા પાસે; વાડી આગળ, આંખ પછી.

૧૯૪. છઠી વિભક્તિ જૂદા જૂદા સંબંધ પતાવવાના કામમાં આવે છે, જેમ, જોકરાનાં માખાપ; મારું ઘર; શેઠનો ચાકર; નદીનું માછલું; ઘરની ઢીવાળ, લોદાની ખીલી, માણસનો કોપ.

૧૯૫. સાતમી વિભક્તિ એ અથવા માં છે; જે નામને એ વિભક્તિ લાગેલી હોય અને તેનો અર્થ ઉપર, પાસે, માં, આગળ, થાય તો સાતમી વિભક્તિ કરવી, જેમ, મારે હાથે ફેંદલો છે; તે ખોળે ખેડો; હું ઘોડે ખેડી આવ્યો; તે ઘરે ગયો; તે બંધી ખાને પડ્યો; તેને માથે એક લાલ છત્ર છે; નદીએ પૂર આવ્યું.

છે; વાંદરાં આડે મળ્યાં તે ગાદીએ ખેરો; હું ચોથે માળે રહું છું.
૧૬૬. જ્યારે કોઈને નામ હજી જોલાવતા હોય ત્યારે સં-
જોધન વિચારિતે વપરાય છે; જેમ, કુશર, મારો ખમાવ કર; છાકરા;
ચોહું પાણી લાવ; ભાઈ, કેમ રડે છે?

વિરામ ચિન્હ.

૧૬૭. કોઈ વાક્ય જોલતાં આપણા મનનો અર્થ ખરાખર જ-
ણાવવા માટે આપણે જૂદે જૂદે ઠેકાણે જૂદી જૂદી રીતે અટકાએ
છી મે; એમ અટકવાને વિરામ કહે છે; લખેલી ભાષામાં કેટલેક ઠે-
કાણે અટકવાને જે ચિન્હ મૂકવામાં આવે છે તેને વિરામ ચિન્હ
કહે છે.

૧૬૮. વિરામ ચિન્હ નીચે પ્રમાણે છે:—

, અલ્પવિરામ (બધુ વિરામ)

; અર્ધ વિરામ (અર્ધ વિરામ)

: વૃદ્ધ વિરામ.

. પૂર્ણ વિરામ (ટાંપ)

? પ્રશ્ન ચિન્હ.

! ઉદગાર ચિન્હ (આશ્ચર્ય ટાંપ)

“ ” અવતરણ ચિન્હ

( ) [.] ક્રોધ

— સંયોગ ચિન્હ (લઘુરેખા)

— અર્ધ રેખા.

પદ્મછેદ કરતી વખત ધ્યાનમાં રાખવા જોઈ નિયમો.

પદ્મછેદ એટલે વાક્યના જૂદા જૂદા શબ્દના વર્ગ, જાતિ, વિભક્તિ, વચન, ભેદ, કાળ વગેરે કહેવું, તથા તે શબ્દ એક ખી-
જા સાથે શો સંબંધ રાખે છે તે દેખાડવું તેને પદ્મછેદ કહે છે.

શબ્દના વર્ગ સપૂર્ણ રીતે ઓળખવા જોઈએ, કારણ કે શબ્દ-
ના વર્ગ જાણવા એ પદ્મછેદનો પાયો છે.

શબ્દનું પદ્મછેદ કરતી વખતે આખું વાક્ય વાંચીને તેનો
શો સંબંધ છે તે ખરાબર ધ્યાનમાં લઈને પદ્મછેદ કરવું.

કિયાનાથ જ્યો પતાવે તો કિયાપદ એકવચનમાં આવે છે. મહુ-
મૂઠે પુષ્કળ પૈસો મેળવ્યો.

કિયાનાથ એકવચનમાં હોય પણ માનને અર્થે વપરાયલો હોય
તો કિયાપદ બહુવચનમાં આવે છે. મેડેતાજી ખેઠા. શેઠાણી આઠ્યાં.

એકજ જાતિના ખે કે વધારે નામ કિયાનાથ હોય તો કિયાપદ
તેજ જાતિમાં બહુવચનમાં આવે છે. મેડેતાજીએ રંછોડને અને
મણિલાલને માર્યા, મેડેતાજી અને લાલજી વર્ગમાં હાજર થયા.

જૂદી જૂદી જાતિના નામ કિયાનાથ હોય તો કિયાપદ અને
વિશેષણ નાન્યતરજાતિ અને બહુવચનમાં આવે છે. તેનો દીકરો
તથા દીકરી સારાં છે. તેનો ભાઈ અને બેન શીખેલાં છે.

કિયાનાથ ખે કે વધારે નામ હોય અને તેમની વચ્ચે કે, અથવા,
આવે તો કિયાપદ છેલા નામ સાથે બધી વાત સંબંધ રાખે છે. ભાઈ
અથવા બેન આવી ફોત તો મારૂં થાત.

નામનું વ્યાકરણ કરતાં તે કઈ જાતનું નામ, પછી જાતિ, વિભક્તિ અને વચન કહેવું.

સર્વનામનું વ્યાકરણ કરતાં કઈ જાતનું સર્વનામ, પછી જાતિ વિભક્તિ, અને વચન કહેવું.

વિશેષણનું વ્યાકરણ કરતાં તેનાં વિશિષ્ટ પ્રમાણ જાતિ, વિભક્તિ અને વચન કહેવું.

ક્રિયાપદનું વ્યાકરણ કરતાં સકર્મક કે અકર્મક ક્રિયાપદ, પછી ધાતુ, ભેદ, કાળ, પુરુષ, જાતિ, વચન, કર્તા, કર્મ, હોય તો કર્મ અને પ્રયોગ કહેવો.

પદચ્છેદ.

(૧.) તારાથી શું થવાનું છે ?

તારાથી=ત્રીજી પુરુષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પાંચમીનું એક વચન

શું=પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ નાન્યતર જાતિ પેડેલીનું એકવચન.
થવાનું=કૃદંત નામ.

છે=અકર્મક ક્રિયાપદ છ ધાતુ મૂળ ભેદ વર્તમાનકાળ ત્રીજી પુરુષ નાન્યતર જાતિ એક વચન શું કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

(૨.) તે હરીઆને સમજાવ નહીં.

તે=ત્રીજી પુરુષ સર્વનામ નારી જાતિ પેડેલીનું એકવચન.

હરીઆને=વિશેષનામ નર જાતિ ચોથીનું એકવચન.

સમજાવ=સકર્મક ક્રિયાપદ સમજાવ ધાતુ સહ્યભેદ ભૂતકાળ ત્રીજી પુરુષ નારીજાતિ એકવચન, હરીઆને કર્તા, તે કર્મ કર્મણ પ્રયોગ.

(૩.) આ બોલીએ હું તને રાખું છું.

આ=કર્મક વિશેષણ નારીજાતિ સ્ત્રીજનું એક વચન.

બોલીએ=આવ વાચક નામ નારીજાતિ સ્ત્રીજનું એક વચન.

હું=પેહેલો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પેહેલીનું એક વચન.

તને=ખીજે પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ ખીજનું એક વચન.

રાખું છું=અકર્મક ક્રિયાપદ રાખ ધાતુ મૂળ ભેદ વર્તમાનકાળ પેહેલો પુરૂષ સામાન્ય જાતિ એક વચન. હું કર્તા તને કર્મ કર્તારિ પ્રયોગ.

(૪.) સાઈં થયું તમે આંચા તો.

સાઈં=ક્રિયાવિશેષણ અચ્યય.

થયું=અકર્મક ક્રિયાપદ થા ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂત કાળ ત્રીજે પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એક વચન ચનાર કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

તમે=ખીજે પુરૂષ સર્વનામ નરજાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

આંચા=અકર્મક ક્રિયાપદ આવ ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજે પુરૂષ નરજાતિ બહુવચન, તમે કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

તો=ક્રિયાવિશેષણ અચ્યય.

(૫.) હું તને જવા દહરા.

હું=પેહેલો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પેહેલીનું એક વચન.

તને=ખીજે પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ ખીજને અર્થે ચોથીનું એક વચન.

જવા દર્શન=સકર્મક સંયુક્ત ક્રિયાપદ બા ધાતુ મૂળ ભેદ ભ-
વિષય કાળ ત્રીજી પુરૂષ સામાન્ય જાતિ એકવચન હું કર્તા તને
કર્મ કર્તારિ પ્રયોગ.

(૬.) એણે દયામાણું મોં કર્યું.

એણે=દર્શક સર્વનામ સામાન્ય જાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

દયામાણું=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

મોં=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ પેટેલીનું એકવચન.

કર્યું=સકર્મક ક્રિયાપદ કર ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજી પુરૂષ
નાન્યતર જાતિ એકવચન એણે કર્તા મોં કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

(૭.) એ બને જણ પકડાડને માર્યા ગયાં.

એ=દર્શક વિશેષણ નાન્યતર જાતિ પેટેલીનું બહુવચન.

બને=વિશેષણ નાન્યતર જાતિ પેટેલીનું બહુવચન.

જણ=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ પેટેલીનું બહુવચન.

પકડાડને=કૃદંત અવ્યય.

માર્યા ગયાં=સંયુક્ત અકર્મક ક્રિયાપદ માર ધાતુ મૂળ ભેદ ભ-
તકાળ ત્રીજી પુરૂષ નાન્યતર જાતિ બહુવચન; જણ કર્તા કર્તારિ
પ્રયોગ.

(૮.) તે આવી ઉભો.

તે=ત્રીજી પુરૂષ સર્વનામ નર જાતિ પેટેલીનું એક વચન.

આવીને=કૃદંત અવ્યય.

ઉભો=અકર્મક ક્રિયાપદ ઉભોરહે ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રી-
જી પુરૂષ નરજાતિ એક વચન તે કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

(૬.) તે ઉભો થયો.

ઉભો=કૂદત.

થયો=અકર્મક ક્રિયાપદ થા થાતુ મૂળભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરુષ નરજાતિ એક વચન; તે કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

(૧૦.) સાસુ અને વહુ રોજ ઘરમાં કળ્યો કરતાં.

સાસુ=સામાન્ય નામ નારીજાતિ પેઢીનું એકવચન.

રોજ=ક્રિયાવિશેષણ અવયવ.

કળ્યો=ભાવવાચક નામ નરજાતિ ખીજનું એકવચન.

કરતાં=અકર્મક ક્રિયાપદ કર થાતુ મૂળભેદ અનિયમિત ભૂતકાળ ત્રીજો પુરુષ નાન્યતર જાતિ ખહુવચન; સાસુ તથા વહુ કર્તા કળ્યો કર્મ કર્તારિ પ્રયોગ.

(૧૧.) તેમને ખનતું નથી.

તેમને=ત્રીજો પુરુષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ આધીનું ખહુ વચન.

ખનતું નથી=અકર્તૃક ક્રિયાપદ ખન થાતુ મૂળભેદ ધિવત્વ વર્તમાન કાળ ત્રીજો પુરુષ નાન્યતર જાતિ એકવચન.

(૧૨.) તમે કોણ છો?

તમે=ખીજો પુરુષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પેઢીનું ખહુ વચન.

કોણ=પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પેઢીનું ખહુવચન

છો=અકર્મ ક્રિયાપદ છ થાતુ મૂળભેદ વર્તમાનકાળ ખજો પુરુષ સામાન્ય જાતિ ખહુવચન, તમે કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

(૧૩.) એશિઆ ખંડ ઘણો મોટો છે.

એશિઆખંડ=વિશેષનામ નરજાતિ પેડેલીનું એકવચન.

પ્રણા=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

મોટે=વિશેષણ નરજાતિ પેડેલીનું એક વચન.

છે=અકર્મક ક્રિયાપદ છે. ધાતુ મૂળ ભેદ વર્તમાન કાળ ત્રીજે -
પુરૂષ નરજાતિ એક વચન; એશિઆખંડ કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

(૧૪.) ઉપર કહેલા બધા ઉપાય ધ્યાનમાં રાખવા.

ઉપર=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

કહેલા=કૃદંત વિશેષણ.

બધા=સામાન્ય વિશેષણ નરજાતિ પેડેલીનું બહુવચન.

ઉપાય=ભાવ વાચક નામ નરજાતિ પેડેલીનું બહુવચન.

ધ્યાનમાં=ભાવવાચક નામ નાન્યતર જાતિ સાતમીનું એક વચન.

રાખવા=અકર્મક ક્રિયાપદ રાખ ધાતુ મૂળ ભેદ વિધિવર્તમાન કાળ ત્રીજે પુરૂષ સામાન્ય જાતિ બહુવચન તમે અધ્યાહાર કર્તા, ઉપાય કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

(૧૫.) મોરારે કહ્યું, ભાઈ આજ તે મને કાળના મોઢા-
માંથી છોડાવ્યા બરાબર કર્યું છે, એ દટું ન પકડાયું
હોત તો મારું મોતજ, હતું.

મોરારે=વિશેષનામ નરજાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

કહ્યું=અકર્મક ક્રિયાપદ કહે ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂત કાળ ત્રીજે પુરૂષ નાન્યર જાતિ એક વચન મોરારે કર્તા, ભાઈ—હતું કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

ભાઈ=સામાન્ય નામ નરજાતિ સંબોધનનું એકવચન.

આજ=ક્રિયાવિશેષણ અભ્યય.

તે=ખીજ પુરૂષ સર્વનામ નરજ્ઞતિ લીછીનું એકવચન.

મને=પેહેણી પુરૂષ સર્વનામ નર જ્ઞતિ ઓથીનું એક વચન.

કાળના=ભાવવાચક નામ નર જ્ઞતિ છઠ્ઠીનું એકવચન.

મોઢામાંથી=સામાન્ય નામ નાન્યતર જ્ઞતિ સાતમી સાથે પાંચમીનું એક વચન.

છોડાગ્યા=ભૂત કૃદંત.

બરાબર=શબ્દયોગી અભ્યય.

કયું છે=સકર્મક ક્રિયાપદ કર ધાતુ મુળભેદ ભૂતવર્તમાનકાળ ત્રીજી પુરૂષ નાન્યરજ્ઞતિ એકવચન, તેં કર્તા, કરવાનું કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

એ=દશક વિશેષણ નાન્યતર જ્ઞતિ પેહેલીનું એકવચન.

ટકું=સામાન્ય નામ નાન્યતર જ્ઞતિ પેહેલીનું એકવચન.

ન=ક્રિયા વિશેષણ અભ્યય.

પકડાણું હોત=સકર્મક ક્રિયાપદ પકડ ધાતુ મુળભેદ ભૂત તે-કેત ભૂતકાળ ત્રીજી પુરૂષ નાન્યતર જ્ઞતિ એકવચન. તારાથી કર્તા ટકું કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

તો=ઉભયાન્વયી અભ્યય.

મારું=પેહેણી પુરૂષ સર્વનામ નરજ્ઞતિ છઠ્ઠીનું એકવચન.

મોત=ભાવવાચક નામ નાન્યતરજ્ઞતિ પેહેલીનું એકવચન.

જ=ક્રિયાવિશેષણ અભ્યય.

હતું=અકર્મક ક્રિયાપદ હો ધાતુ મુળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજી પુરૂષ નાન્યતર જ્ઞતિ એકવચન, મોત કર્તા, કર્તારિ પ્રયોગ.

(૧૯) મોરારને તેનો પાડ માનવો પડયો.

મોરારને=વિશેષ નામ નર જાતિ ચોથીનું એકવચન.

તેનો=ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ નર જાતિ છઠ્ઠીનું એકવચન.

પાડ=ભાવવાચક નામ નર જાતિ પેટેલીનું એકવચન.

માનવો પડયો=સંયુક્ત સકર્મક ક્રિયાપદ માન ધાતુ મૂળ ભેદ અવિષ્ય ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નર જાતિ એકવચન, મોરારને કર્તા, પાડ કર્મ, કર્મણિ પ્રયોગ.

(૧૫) તોફાન કરવું રાજરામને ગમે નહીં.

તોફાન=ભાવવાચક નામ નાન્યતર જાતિ પેટેલીનું એકવચન.

કરવું=કૃદંત નામ.

રાજરામને=વિશેષ નામ નર જાતિ ચોથીનું એકવચન.

ગમે=અકર્મક ક્રિયાપદ ગમ ધાતુ મૂળ ભેદ અનિયમિત વર્ત-
માનકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતરજાતિ એકવચન, તોફાન કર્તા કર્તા-
રિ પ્રયોગ.

નહીં=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

(૧૮) તેણે ચોખી ના કહી.

તેણે=ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્યજાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

ચોખી=વિશેષણ નારીજાતિ પેટેલીનું એકવચન.

ના=ભાવવાચક નામ નારીજાતિ પેટેલીનું એકવચન.

કહી=સકર્મક ક્રિયાપદ કહે ધાતુ મૂળભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ

નારી જાતિ એકવચન, તેણે કર્તા, ના કર્મ, કર્મશ્રિપ્રયોગ.

(૧૯) મને કશું એ કામ કરવું ન પડે.

મને=પેટેલી પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ ચોથીનું એકવચન.

કશું=સામાન્ય વિશેષણ નાન્યતર જાતિ પેટેલીનું એકવચન.

એ=ક્રિયાવિશેષણ અઠ્ઠમ્ય.

કામ=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ પેટેલીનું એકવચન.

કરવું=કૃદંત નામ.

ન=ક્રિયાવિશેષણ અઠ્ઠમ્ય.

પડે=અકર્મક ક્રિયાપદ પડ ધાતુ મૂળ ભેદ અનિયમિત વર્તમાન કાળ ત્રીજે પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એક વચન; કરવું કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

(૨૦) હજારો વાહાણોને જવા જાગે એક મોટા ઘોડે રસ્તો હોય.

હજારો=સ ખ્યા વાચક વિશેષણ નાન્યતર જાતિ ચોથીનું બહુવચન.

વાહાણોને=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ ચોથીનું બહુવચન.

જવાને=કૃદંત નામ.

જાગે=સકર્મક ક્રિયાપદ જાણ ધાતુ મૂળ ભેદ અનિયમિત વર્તમાનકાળ ત્રીજે પુરૂષ સામાન્ય જાતિ એકવચન. કોઈ અઠ્ઠમ્ય હાર કર્તા, એક-હોય કર્મ, કર્તારિ પ્રયોગ.

એક=સ ખ્યા વાચક વિશેષણ નર જાતિ પેટેલીનું એકવચન.

મોટો=વિશેષણુ નર જ્ઞાન પેટેલીનું એકવચન.

ધોરી=વિશેષણુ નરજ્ઞાતિ પેટેલીનું એક વચન.

રસ્તો=સામાન્ય નામ નર જ્ઞાતિ પેટેલીનું એકવચન.

હોય=અકર્મક ક્રિયાપદ હો ધાતુ મૂળ ભેદ અનિયમિત વર્તમાન કાળ ત્રીજો પુરૂષ નર જ્ઞાતિ એકવચન. રસ્તો કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

(૨૧) સાડ થયું તમે આઁયા તો.

સાડ=ક્રિયાવિશેષણુ અઁયય.

થયું=અકર્મક ક્રિયાપદ યા ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જ્ઞાતિ એકવચન. થાનાર અઁયાહાર કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

તમે=જ્ઞાતિ પુરૂષ સર્વનામ નર જ્ઞાતિ પેટેલીનું બહુવચન.

આઁયા=અકર્મક ક્રિયાપદ આ વ ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નરજ્ઞાતિ બહુવચન. તમે કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

તો=ક્રિયાવિશેષણુ અઁયય.

(૨૨) હાં સં ૧૩૬૮ માં તૈમુરે દિલી શહેર ઉજડ કર્યું.

હાં સં=સામાન્ય નામ નરજ્ઞાતિ સાતમીનું એકવચન.

૧૩૬૮=સંખ્યા અનુક્રમ વિશેષણુ નર જ્ઞાતિ સાતમીનું એકવચન.

તૈમુરે=વિશેષ નામ નર જ્ઞાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

દિલી શહેર=વિશેષ નામ નાન્યતરજ્ઞાતિ પેટેલીનું એકવચન.

ઉચ્ચ=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

કર્મ=સકર્મક ક્રિયાપદ કર ધાતુ મૂળભેદ ભૂતકાળ વીજ્ઞે પુરુષ નાન્યતર જ્ઞતિ એકવચન. તૈમુરે કર્તા, દ્વિતી શેઠેર કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

(૨૩) મારે લાડુ જ્ઞેઽએ.

મારે=પેટેડો પુરુષ સર્વનામ સામાન્યજ્ઞતિ ચોથીનું એકવચન.

લાડુ=સામાન્ય નામ નરજ્ઞતિ પેટેલીનું એકવચન.

જ્ઞેઽએ=સકર્મક ક્રિયાપદ જ્ઞેઽએ ધાતુ મૂળભેદ અનિયમિત વર્તમાનકાળ વીજ્ઞે પુરુષ નરજ્ઞતિ એકવચન; મારે કર્તા, લાડુ કર્મ, કર્મણિ પ્રયોગ.

સમાપ્ત.

